

NÉPSZERŰ FŐISKOLAI TANFOLYAM.

BERZEVICZY ALBERT:

A

XVII. SZÁZAD TÁJKÉPFESTÉSZETE

★

HAT ELŐADÁS

★

1909. november 16-án, 17-én, 23-án, 24-én, 30-án és
december 1-én, mindig délután 1/26 órakor

POZSONY

ANGERMAYER KÁROLY KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETÉBŐL

MÁGY. AKADEMLA
KÖNYVTARA

BERZEVICZY ALBERT:

A XVII. SZÁZAD TÁJKÉPFESTÉSZETE.

==== HAT ELŐADÁS. ====

I. ELŐADÁS.

Előzmények.

Az ábrázoló művészetek között a tájképfestés legkésőbbben fejlődik ki. Első kísérletek az emberen kívüli természetjelenségek ábrázolására. Az ókori tájképfestések a középkorban s az újkor első századaiban ismeretlenek voltak. Természetfestés az ókeresztény, biznanci és gothikus ábrázolásokban.

A XIV. század képeinek tájháttéré; Giotto; francia codex-miniaturák; a sienai festők.

A perspectivikus festés kezdetei a XV. században. Hangsúlyos tájképháttér a Van Eyck testvérek szárnyas-oltár-képén; követőik a régi flamand iskolában.

Az olasz renaissance-festés tájképháttéréi; törekvés nagyobb változatosságra s különböző fényhatásokra; Pinturicchio, Luca Signorelli; az alakok beléhelyezése a tájképbe, Botticelli, Filippino Lippi.

Lionardo da Vinci az első, ki tiszta tájképet vázol természet után; tájháttéréi idealizáltak; sfumato és chiaroscuro a természeti sceneria festésében.

Albrecht Dürer mint realiztikus tájképrajzoló és festő; képei fametszetekben elterjednek; az őt követő német festők és rézmetszők; Albrecht Altdörfer vallásos képein a tájkép uralkodóvá lesz.

A németalföldiek: Orley, Patinir, Bles és Coninxloo; a falomb festése nagyobb tökélyre emelkedik; a tájkép hármazinszkalája meghonosodik.

A németalföldi mesterek szereplése olasz földön. A Cinquecento jobbara elhanyagolja a tájképet, csak az ember érdekli. Ráfael tanítványai dekoratív célokra idealis tájképeket festenek.

Andrea del Sarto jó perspectivával hangulatos tájháttereket ad. Correggio a tájképi „Chiaroscuro“ mestere.

A velenceiek kiváló szerepe a tájképfestésben; a tájkép és az alakok egységes világítása és hangulata; a szélesebb festési modor kedvez a tájképnek; Giorgione és Tizian; a Bassanók.

Németalföldi tájképfestők a XVI. század végén; Grimmer, Pieter és Pauwel Bril, Valkenborch, Pieter Brueghel. A tájkép sok tárgyat ölel föl, de mint műfaj önállósítani kezdi magát.

II. ELŐADÁS.

Flamand tájképfestés.

A XVII. század jelleme a történelemben; a művészetben pathetikus, drámai vonás (barokk) kezd uralkodni; a szemlélődő hajlam és idylli életélvezet a tájképfestésbe menekül; nagy tehetségek érvényesülnek e téren.

Németalföld szétválása Flandriára (Belgium) és Hollandiára a két ország eltérő viszonyai és fejlődése, festészetén is érezhetővé lesz.

Flamand festők Rómában is működnek; Pauwel Bril fontos szerepe a tájképfestés fejlődésében; Jodocus de Momper; Jan Brueghel nagyarányú tevékenysége, tájképfestésének jellege, hatása kortársaira; követői, különösen Jacob Fouquières és Roeland Savery.

Pieter Pauwel Rubens universalis festői tehetsége; működése a tájkép terén; olaszországi reminiscenciái, színpompája, természetszeretete; regényes és idylli tájképei

Rubens munkatársai és követői: Frans Snijders, tulajdonképpen állat- és vadászatfestő; Jan Wildens, Lucas van Uden és Pieter Snayers. Van Dijck arcképeinek tájhátterei. A régi flandriai színskála lassankinti elhagyása.

Adrian Brouwer erőteljes naturalisztikus tehetsége; David Teniersnek, az ifjabbnak munkássága a tájképfestés terén is; a tájképpel vegyülő jellegzetes németalföldi népies genre.

Bonaventura és Jan Peeters tengerfestők; Jan Siberechts művei és befolyása; Adriaen Frans Boudewijns a honi és olaszos irányú flamand tájképfestés határán áll.

III. ELŐADÁS.

Az olasz tájképfestés a román fajknál.

A XVII. század művészeinek vágya az ókor és a pásztorélet után; „arkádiai“ irány. Az ókor színhelye gyanánt csak Olaszországot ismerik igazán; rajongás Olaszországért, az olasz táj lesz a festészetben a historiai és vallásos jelenetek kiválasztott színterévé; az olasz, különösen a Róma-vidéki táj a tájkép-ideál. Így alakul a tájképfestés romanismusa.

Az olaszok aránylag alárendelt részt vesznek e mozgalomban; a későbbi Bassanók, a Carraccik, Domenichino és Guercino munkássága; Francesco Albani és Domenico Feti.

A század legnagyobb olasz tájképfestője: Salvatore Rosa; tájképeinek regényes, gyakran ábrándos vagy zord jellege.

A spanyolok; Velasquez hatalmas tehetsége kis olasz tájképvázlataiban is mutatkozik; a spanyol iskola nem fordít figyelmet a tájhátterre.

A vezérszerep a franciáknak jut. Nicolas Poussin római munkássága; nagy művészi jelentősége és hatása; haladó korával mindinkább a tájkép felé fordul. A történeti, a classikai, hősies és idylli stilizált tájkép fogalmainak kialakulása; Poussin legközvetlenebb követője és utódja: Gaspard Dughet-Poussin; irányának némi eltérése a mesterétől.

A többi francia romanista festők: François Millet (Francisque); a legnagyobb: Claude Lorraine, le Lorrain néven; Poussin irányának folytatója, de egyúttal továbbfejlesztője; művészi jelentősége, jellege, különösen összehasonlítva Poussinnal.

IV. ELŐADÁS.

A romanista tájképfestés további fejleményei.

Claude Lorraine műveinek részletes méltatása; az alkony és a hajnal festője; rajzai, a „Liber Veritatis“. Követői a franciáknál.

A német romanista tájképfestők: Adam Elsheimer nagy jelentősége; a festői fényhatások, éjjeli képek. Johann Heinrich Roos és fia, Philipp; olasz tájképromantika: antik romok és pásztorélet. Karl Ruthardt vadászati- és állatképei

A flandriai romanisták; Jaques d'Arthois; az olasz tájkép divattá és conventióvá lesz. Cornelis Huijsmans; Jan Frans van Bloemen (Orizzonte) előhaladott technikája; szép egei.

A hollandi romanisták; Pieter van Laer (il Bamboccio) olasz földön telepedik meg, naturalismusa. Cornelis van Poelenburg az arkádiai irány képviselője. Moses van Uijtenbroeck Elsheimer követője. A Jan Both nagy tehetsége a Claude Lorrain irányát önállóan fejt tovább; a tipikus Róma-környéki vidéket és népeletet ő ismerteti meg legszélesebb körben. Hermann van Swanevelt szintén Claude követője, jeles rézkarcoló. Adam Pijnacker gondos természet-megfigyelése, szép alkonyi egei, őszi hangulata. Jan Asselijn (Crabbetje) pásztor-képei, realiztikus részletei; Frederick de Moucheron. Claes Pieters Berchem vidám genreel élénkített népszerű olasz tájképei; a pásztorjelenetek átmenete az állatképekhez. Karel Dujardin változatos tárgyköre, telített színei. Jan Glauber (Polydore) a realiztikus pásztor-genretől visszatér az idealistikus arkádiaihoz; ifj. Pieter Molijn (Mulier, Tempesta) erős colorista. Philips Wouwerman lovas jeleneteket szeret többnyire olaszos tájképbe helyezni; Johann Lingelbach Claude-Lorrainszerű sceneriákat fest.

V. ELŐADÁS:

Az éjszaki talajból sarjadzó hollandi tájképfestés.

Hollandia jellege festői szempontból; festészete a romanista irány mellett méltatja a hion földet és életet; erős naturalisztikus hajlam, kedélyesség és sokoldalúság; a tónusos tájképfestés kialakulása.

Külföldön utazó s ottani benyomásokat földolgozó hollandi festők, különösen Herman Saechtlen és Jan Griffier rajnavidéki képei. Dirk van Deelen ideálarchitekturái.

A marina-(tenger)-festés mint legsajátabb hollandi genre; Jan Porcellis és Simon Jacobsz de Vlieger.

A jellegzetes hollandi tájképfestés kezdetei: Hendrik Avercamp korcsolyázó és szánkázó téli jelenetei; Esaias van de Velde iskolája.

Jan van Goyen tónusos festése, a légköri fény- és színhatások hű ábrázolója.

Salamon van Ruijsdael eleinte Goijent követi, aztán eltér tőle tüdőbb zöltil színeivel és gazdag genreelőtereivel.

Aert van der Neer különösen az éjjeli fényhatások, holdvilágos éjkek festője; magyszerű egei, igénytelen előterei.

Rembrandt Harmenszoon van Rijn a hollandi iskola legnagyobb festői tehetsége; a tájképben is kiváló; az éles fény és mély sötétség festője; amilyen naturalista figurális képeiben, olyan idealista festett tájképeiben; többnyire képzeleti motívumokat használ, a festői hatást rendszeren a világítás adja meg. Tájképi rajzai és részben rézkarcai viszont a természet szeretetteljes megfigyeléséről s a legigénytelenebb motívumok festői értékesítéséről tanuskodnak. Követői: Philips Koninck, Hercules Seghers és Jacob de Wet.

VI. ELŐADÁS.

A hollandi tájképfestés további fejleményei.

A XVII. század közepe táján nagy lendület észlelhető. A tájképbe helyezett állatfestés a marinák mellett a hollandi képzés másik sajátossága. Paulus Potter csodálatos tehetsége, a hollandi pásztorélet naturalisztikus beállítása a jellegzetes németalföldi tájba. Albert Cuijp állatképek mellett genret és esendéletet is fest szép vizes tájképeket; Claude irányát realiztikusan formálja át. Adriaen van de Velde még többoldalú; gondos kidolgozás és kellemes elrendezés mellett szigorú természethűség jellemzik. Az inkább esendéletbe hajló állatgenre (Hondecoeter, Weenix) a tájkép szempontjából jelentéktelen.

A tájképi jellegű architekturfestés: Jan van der Heijde és Gerrit Adriaensz Berckheijde hollandi városok tereit, utcáit, csatornáit ábrázoló képei. Jan Vermeer van Delft kevés, de kitünő képe e nemből.

A marinafestés a század derekán túl: Jan van de Cappelle, Ludolf Backhuysen és különösen Willem van de Velde; esöndes és hullámos tenger, vihar és derű, hajók és kikötői élet.

A tulajdonképeni tájkép hollandi mesterei a század derekán túl. Jan Wijnants alapvető fontossága, különösen a lombfestés nehézségeinek teljes leküzdése; nagyobb szingaztlagsága. Allaert van Everdingen norvégiai zuhatagos erdőivel első, ki a fenyvesek világát a festészetbe bevezeti. Jacob van Ruijsdael valamennyi

társát fölülmuló componáló tehetsége, költői érzéke és színezési finomsága; az éjszaki tájkép regényességét ő érzi át igazán és hozza kifejezésre; műveinek részletes méltatása. Meindert Hobbema a hollandi földben gyökerezik, a terebélyes fák, alacsony kunyhók, a kedélyes tanyai élet festője.

A XVII. század tájképfestésének összefoglaló méltatása a tájképirás későbbi fejlődése szempontjából.

Olvasásra ajánlható művek:

BODE, Wilhelm: Studien zur Geschichte der holländischen Malerei, Braunschweig, 1883.

BODE, Wilhelm: Rembrandt, nyolc fol. kötet, Páris, 1900.

CARUS, C. G.: Briefe über Landschaftsmalerei, Leipzig, 1835.

DENIO, Dr. Elisabeth Harriet: Nicolas Poussin, Leipzig, 1898.

EARLOM, Richard: Claude's Liber Veritatis, autotype-reproductions, London, 1872. I. Landscapes, II. Pastoral subjects, III. Marine subjects.

FROMENTIN, Eugène: Les maitres d'autrefois, Paris, több kiadás.

GESSNER, Salamon: Briefwechsel mit seinem Sohne. (Sämtliche Schriften III. Teil) Wien, 1813.

GUTHMANN, Johannes: Die Landschaftsmalerei der toscanischen und umbrischen Kunst von Giotto bis Rafael. Leipzig, 1902.

KAEMMERER, Dr. Ludwig: Die Landschaft in der deutschen Kunst bis zum Tode Albrecht Dürers, Leipzig, 1886.

KAEMMERER, Dr. Ludwig: Hubert und Jan van Eyck. (Knackfuss, Künstlermonographien.) Bielefeld und Leipzig, 1898.

KLEINMANN, H's Verlag, Haarlem: Der Dordrechter Tiermaler Aelbert Cuijp; Pieter de Hoch und Johann Vermeer aus Delft; Meindert Hobbema; Jacob van Ruysdael.

KNACKFUSS, H.: Dürer (Knackfuss, Künstlermonographien, 1905.) Rembrandt (u. a. kiadás, 1907.).

KUGLER, Franz: Handbuch der Kunstgeschichte, bearb. von Wilhelm LÜBKE, II. Band, Stuttgart, 1872.

LAFENESTRE, Georges, et Eugène RICHTENBERGER: La Peinture en Europe (Catalogues raisonnées, Paris) Florence, Rome.

MICHEL, Emile: Les Maitres du Paysage, Paris, 1906.

PATTISON, Mme Mark: Claude Lorrain, sa vie et ses oeuvres, Paris, 1884.

ROSENBERG, Adolf: Handbuch der Kunstgeschichte, Bielefeld und Leipzig, 1902.

ROSENBERG, Adolf: Teniers der Jüngere (Knackfuss, Künstlermonographien) 1901.

SCHNAASE, Karl: Niederländische Briefe, Stuttgart und Tübingen, 1834.

Ezekhez járulhatnak a Budapesti Országos képtár és a többi nevezetesebb európai képtárak leíró lajstromai.

FÜGGELÉK.

VETÍTENDŐ KÉPEK.

Az I. előadáshoz:

1. *Jan van Eyck*: Krisztus lovagjai, és
2. *U. attól*: Szent remeték és zárandokok, a genti oltárszárnyakon. (Berlini muzeum.)
3. *Lorenzo Costa*: Isabella Gonzaga múzsaudvara. (Páris, Louvre.)
4. *Pinturicchio*: Aeneas Sylvius indulása a zsinatra. (Siena, Libreria del Duomo.)
5. *Luca Signorelli*: Mózes utolsó tettei és halála. (Róma, Cappella Sistina.)
6. *Lionardo da Vinci* tájrészletet ábrázoló tollrajza. (Firenze, Uffizi.)
7. *Lionardo da Vinci*: Mona Lisa. (Páris, Louvre.)
8. *Albrecht Dürer*: A sodronyhúzó malom. (Berlini metszetgyűjtemény)
9. *Albrecht Dürer*: Régi vár. (Brémai muzeum.)
10. *Albrecht Altdorfer*: Hegyes vidék. (München, Pinakotheka)
11. *Gillis van Coninxloo*: Erdei táj. (Bécs, Lichtenstein-képtár.)
12. *Joachim de Patinir*: Pihenés az Egiptomba menekülés alatt (Berlini muzeum.)
13. *Ráfael*: Szent Leo pápa találkozása Attilával. (Róma, Vatikán.)
14. *Perin del Vaga* dekoratív tájképfestései a Pesaro melletti Villa Imperiale egyik termében.
15. *Correggio*: Krisztus születése (Crespi, Milano.)
16. *Giorgione*: Közeledő vihar. (Adrastos és Hypsipile. Palazzo Giovanelli, Velence)
17. *U. attól*: Hangverseny a szabadban. (Louvre)
18. *Tizian*: Isteni és földi szerelem. (Róma, Museo Borghese.)
19. *U. attól*: Jupiter és Antiope. (Louvre)
20. *Lucas van Valkenborch*: Őszi vidék gyümölcszedéskor. (Bécsi udvari muzeum.)

A II. előadáshoz:

21. *Pauwel Brill*: Jézus és tanítványai a Genesareth tónál. (München, Pinakotheka.)
22. *Jan Brueghel*: A paradicsom. (Berlini muzeum.)
23. *U. attól*: Erdei útkeresztelés. (München, Pinakotheka.)
24. *U. attól*: Falusi korcsma előtt. (Ugyanott.)
25. *Rubens*: Séta a kertben. (München, Pinakotheka.)
26. *U. attól*: Olasz tájkép pásztorokkal. (Louvre.)
27. *U. attól*: Visszatérés a mezőről (Firenze, Pal. Pitti.)
28. *U. attól*: Holdvilágos táj. (London, magántulajdonban)
29. *Frans Snijders*: Vadkanvadászat. (München, Pinakotheka.)
30. *Lucas van Uden*: Folyamvidék. (Frankfurt, Städel-gyűjtemény.)
31. *Van Dijck*: I. Károly angol király. (Louvre.)
32. *David Teniers az ifjabb*: Tájkép hegyes toronnyal. (München, Pinakotheka.)
33. *U. attól*: Parasztmulatság. (Madrid, Prado)
34. *U. attól*: A művész és családja Perck vára előtt. (London, National Gallery)
35. *Jan Siberechts*: Csatornás vidék. (Hannoveri muzeum.)

A III. előadáshoz:

36. *Nicolas Poussin*: Arkádiái pásztorok (Louvre.)
37. *Annibale Carracci*: Jézus és a samariai nő. (Bécs, udvari muzeum)
38. *Francesco Albani*: Bacchus és Ariadne (Karlsruhe, képtár.)
39. *Salvatore Rosa*: Tengerparti tájkép. (München, Pinakotheka.)
40. *U. attól*: Olasz tájkép. (Karlsruhe, képtár)
41. *Velasquez*: Részlet a római Villa Mediciből. (Madrid, Prado.)
42. *Nicolas Poussin*: Táj Máté apostollal (Berlini muzeum.)
43. *U. attól*: Hegyes tájkép. (Bécs, Lichtenstein-képtár.)
44. *U. attól*: Polyphemos. (Szent Pétervár, Eremitage.)
45. *U. attól*: A nyár. (Louvre)
46. *Gaspard Dughet-Poussin*: Antik tájkép. (Bécs, gróf Czernin-képtár.)
47. *U. attól*: Ábrahám az angyali hiradást fogadja. (London, National Gallery)
48. *François Millet*: Épületek a tóparton. (Budapest, Szépművészeti muzeum.)

A IV. előadáshoz:

49. *Claude Lorrain*: Villa a római Campagnában. (Budapest, Szépművészeti múzeum.)
50. *U. attól*: Tájkép Hágárral. (London, National Gallery.)
51. *U. attól*: Ker. Szt. János erdőben prédikál. (Bécs, gróf Czernin képtár.)
52. *U. attól*: Idylli táj naplementekor. (München, Pinakotheka.)
53. *U. attól*: Kikötő napkeltekor. (Ugyanott.)
54. *U. attól*: Hajnal. (Szent-Pétervár, Ermitage.)
55. *Adam Elsheimer*: Menekülés Egiptomba. (Bécs, Lichtenstein-képtár.)
56. *Joh. Heinr. Roos*: Tájkép állatokkal. (Bécs, gróf Czernin-képtár.)
57. *Jaqués d'Arthois*: Út az erdőben. (Budapest, Szépművészeti múzeum.)
58. *Cornelis Huysmans*: Erdei táj. (Bécsi udvari múzeum.)
59. *Jan Frans van Bloemen*: Olasz táj. (Budapest, Szépműv. múzeum.)
60. *Cornelis van Poelenburg*: Tájkép Dianával és Kallistoval. (München, Pinakotheka.)
61. *Jan Both*: Olasz táj esti világításban. (Karlsruhe, képtár.)
62. *Adam Pijnacker*: Tájkép állatokkal. (Bécs, Czernin-képtár.)
63. *Jan Asselijn*: Olasz táj. (Bécs, Akademie d. bild. Künste.)
64. *Claes Pietersz Berchem*: Olasz táj. (München, Pinakotheka.)
65. *Karel Dujardin*: Tájkép pásztorokkal. (Ugyanott.)
66. *Jan Glauber*: Olasz táj fürdő nymphákkal. (Ugyanott.)
67. *Philips Wouwerman*: Szarvasvadászat. (Ugyanott.)

Az V. előadáshoz:

68. *Simon Jacobsz de Vlieger*: Viharzó tenger. (München, Pinakotheka.)
69. *Jan van Goyen*: Nymwegen város. (Berlini múzeum.)
70. *U. attól*: Hollandi táj. (München, Pinakotheka.)
71. *Salomon van Ruijsdael*: Parti táj. (Ugyanott.)
72. *U. attól*: A falu vége. (Budapest, Szépműv. múzeum.)
73. *Aert van der Neer*: Tájkép fákkal, holdvilágban. (Kopenhága, Madsen-gyűjtemény.)
74. *U. attól*: Tűzvész éjjel. (Budapest, Szépműv. múzeum.)

75. *Rembrandt*: Az angyalok hírül adják a pásztoroknak Jézus születését. (Rézkarcz.)
76. *U. attól*: Vár a hegyen. (Casseli kir. képtár.)
77. *U. attól*: Tájkép obeliszkkal. (Boston, magántulajdon.)
78. *U. attól*: Pihenés az Egiptomba menekülés alatt. (Dublin, muzeum.)
79. *U. attól*: Vizes táj. (Drayton Manor, Sir. Rob. Peel.)
80. *U. attól*: A kiseded Mózes föltalálása. (Ugyanott.)
81. *U. attól*: Tájkép három fával. (Rézkarcz.)

A VI. előadáshoz:

82. *Paulus Potter*: Vizben tükröződő tehenek. (Hága, Mauritz-huijs.)
83. *U. attól*: Legelő marhák. (Amsterdam, Six-képtár.)
84. *Aelbert Cuijff*: Tenger holdfénynél. (Ugyanott.)
85. *Adriaen van de Velde*: A major. (Berlini muzeum.)
86. *U. attól*: A zandworti tengerpart. (Amsterdam, Six-képtár.)
87. *Jan van der Heyde*: A Vijvergracht Hágában. (Karlsruhe, képtár.)
88. *Jan Vermeer van Delft*: Delft város. (Hága, Mauritz-huijs.)
89. *Ludolf Backhuijsen*: Viharos tenger. (Karlsruhe, képtár.)
90. *Willem van de Velde*: Nyugodt tenger. (München, Pinakotheka.)
91. *Jan Wijnants*: Táj alkonyatkor. (Ugyanott.)
92. *U. attól*: Reggeli táj. (Ugyanott.)
93. *Allaert van Everdingen*: Esti táj vizeséssel. (Ugyanott.)
94. *U. attól*: Téli táj. (Amsterdam, Six-képtár.)
95. *Jacob van Ruijsdael*: Tájkép. (Amsterdam, Rijks-Museum.)
96. *U. attól*: A vizesés. (Amsterdam, Six-képtár.)
97. *U. attól*: Elvonuló vihar. (Frankfurt, Städel.)
98. *U. attól*: Téli táj. (Amsterdam, Six-képtár.)
99. *U. attól*: Haarlem városa a síkról nézve. (Berlini muzeum.)
100. *Meindert Hobbema*: Tájkép fasorokkal. (London, National Gallery.)
101. *U. attól*: Tájkép. (München, Pinakotheka.)
102. *U. attól*: Tájkép. (Amsterdam, Six-képtár.)
103. *U. attól*: A vizi-malom. (Amsterdam, Rijks-Museum.)

